BİBLİYOGRAFYA :

Müẕekkirâtü Ġlûb Bâşâ: 1897-1983 (trc. ve nşr. Selîm Tâhâ et-Tikrîtî), Bağdad 1988; J. Morris, *The Hashemite Kings*, New York 1959, s. 98, 100, 104-106, 110-114, 116, 118-121, 147, 150, 152, 178, 183-189; Necîb el-Akîkî, *el-Müsteşrikûn*, Kahire 1980, II, 132-133; Münîb el-Mâzî — Süleyman Mûsâ, *Târîẖu'l-Ürdün fi'l-ḳarni'l-ʿişrîn*, Amman 1988, s. 154-155, 230-233, 627-633; Abdullah b. Hüseyin, *Müẕekkirâtî*, Amman 1989, s. 175, 234-235; J. Lunt, *Glubb Pasha: A Biography. Lieutenant General Sir John Bagot Glubb Commander of the Arab Legion 1939-1956*, London 1984; a.mlf., "Glubb Pasha", *As.Af.*, XVIII (1987), s. 127-129; Uriel Dann, "The Beginnings of the Arab Legion", *MES*, V/3 (1969), s. 181-191; "Glubb", *TA*, XVII, 406; "Glubb", *EUn.*, XIX, 861-862; "Glubb, Sir John Bagot", *EBr.*², V, 308.

ZEKERİYA KURŞUN

GLÜCK, Heinrich

(1889-1930)

Avusturyalı Türk ve İslâm sanatı uzmanı.

11 Temmuz 1889'da Viyana'da dünyaya geldi. Yüksek öğrenimini Viyana Üniversitesi'nin sanat tarihi bölümünde yaptı ve 1914'te doktorasını vererek hocası Joseph Strzygowski'nin yanında asistan kaldı; 1919'da doçent ve 1923'te profesör oldu. Strzygowski, sanat tarihi bilim dalında yeni bir çığır açarak o yıllara kadar üzerinde fazla durulmayan Doğu sanatlarının önemine ve özellikle bunlardan İslâm ve Türk sanatlarının diğer dünya sanatlarına olan etkilerine dikkat çekmeye özen gösteriyordu. Glück de çalışmalarını bunun üzerinde yoğunlaştırarak 1916-1917 yıllarını İstanbul'da geçirdi ve burada Türk sanatıyla ilgili araştırmalar yaptı. Hocası gibi Yakındoğu İslâm ve Türk sanatları üzerinde uzmanlaşan Glück, ölümüne kadar Viyana Müzesi'nin İslâm eserleri bölümünde, 1928'den itibaren de Österreichische Museum für Kunst und Industrie'de görev aldı. Ayrıca *Cicerone* adlı sanat dergisini yönetti ve burada modern sanata dair yazdığı makaleleri yayımladı. 24 Haziran 1930 günü en verimli çağında Viyana'da öldü.

Heinrich Glück

Başlı başına bir Türk sanatının varlığını ortaya atan ilk Batılı sanat tarihçilerinden olan Glück, İstanbul'da I. Dünya Savaşı yıllarında kurulup 1918'de Osmanlı Devleti ile müttefiklerinin yenilmesi üzerine kapanan Macar İlim Enstitüsü'nde Türk sanatı hakkında verdiği bir konferansın metnini bu enstitünün ilk yayını olarak neşretti (*Türkische Kunst*, Budapest-İstanbul 1917; trc. Köprülüzâde Ahmet Cemal, "Türk Sanatının Dünyadaki Mevkii", *TM*, III [1935], s. 119-128). İstanbul'un tabii güzellikleri ve kültürüne dair bir makalesi de bu konferanstan az sonra basıldı ("Natur und Kultur Konstantinopels", *Mitteilungen der Geographischen Gesellschaft in Wien*, LXI [1918], s. 467 vd.).

Glück bir taraftan Sâsânî, Bizans ve Kafkasya (hıristiyan) sanatları üzerinde incelemeler ve yayınlar yaparken bir taraftan da Türk sanatıyla ilgili çalışmalarını sürdürüyordu. Yine Strzygowski'nin öğrencilerinden Ernst Diez ile birlikte hazırladığı eski İstanbul hakkındaki resimli kitabı Almanya'da basıldı (*Alt-Konstantinopel*, München-Pasing 1920). Bu kitap bol sayıda gravür ve fotoğrafla bunların açıklamalarından meydana geliyordu. Yirmi beş sayfadan oluşan metnin şehrin görünümüne ait bölümü ile (s. 9-15) resimleri yayımlanan eserlerin tarih ve sanat tarihi bakımından açıklandıkları kısım (s. 17-24) Glück tarafından kaleme alınmıştır. Batılı okuyuculara Osmanlı Devleti'nin başşehrini tanıtmak amacıyla hazırlanan ve 3-8. sayfalarının dışındaki kısmının tamamı Glück'e ait olan bu küçük kitapta İstanbul'un Osmanlı dönemine ait belli başlı eserleri gerçek değerleriyle takdim edilmiştir.

Glück İstanbul'da bulunduğu sırada, Bakırköy'ün Geç Roma ve Erken Bizans dönemlerindeki tarihi ve arkeolojisiyle ilgili *Das Hebdomon und seine Reste in Makriköy, Untersuchungen zur Baukunst und Plastik von Konstantinopel* adlı bir çalışma yaparak bunu 1920'de Viyana'da yayımlamıştır; ancak bu eserde Türk sanatına dair herhangi bir bahis yoktur. Aynı yıllarda yaptığı diğer bir çalışma ise Türk-Osmanlı mimarisi bakımından çok önemlidir. Bu eser hiç bir araştırmacının üzerinde durmadığı, dolayısıyla çok ihmal edilmiş bir konu olan İstanbul hamamları hakkındadır ve bugün çoğu ortadan kalkmış bulunan bu yapılarla ilgili tek ilmî araştırmayı teşkil eder; hâlâ da yerine daha iyisi ve daha kapsamlısı konulamamıştır. 1916 sonbaharından 1917 yazına kadar İstanbul'daki araştırma ve çalışmalarını sürdüren Glück, bu önemli kitabını ancak dört yıl sonra Viyana Üniversitesi'nin Sanat Tarihi Enstitüsü yayınları arasında bastırabilmiştir (*Probleme des Wölbungsbaues: Die Bäder Konstantinopels und ihre Stellung in der Baugeschichte des Morgen und Abendlandes*, Wien 1921). Başlık ve takdim sayfalarında belirtildiğine göre tonozlu ve kubbeli yapılara dair geniş bir araştırmanın ilk bölümünü teşkil eden bu kitabı prehistorik çağlardan itibaren antik, hıristiyan ve İslâm tonozlu yapıları ile hamam mimarisini ele alacak olan II. cilt takip edecekti; fakat bu cilt yayımlanamadı. Eserin fotoğrafları, I. Dünya Savaşı'nın ardından gelen yıllardaki şartların zorluğu yüzünden son derecede yetersiz basılmıştır. Glück bu kitabında, hocası Strzygowski'nin ortaya koyduğu yeni sanat tarihi metoduna uygun olarak Türk hamam mimarisini inceledikten sonra İstanbul'un yirmi dört hamamı ile Bursa'nın iki kaplıcası üzerine görüşlerini bildirir. Kitapta adları geçen hamamlardan birçoğunun bugün izlerinin dahi kalmadığı düşünülürse Glück'ün Türk sanatına ve İstanbul'un tarihine yaptığı hizmetin büyüklüğü daha iyi anlaşılır. Bu eserin arkasından, çeşitli sanat tarihi konularını çok kısa bir metin ve yirmi otuz resimle açıklayan bir dizi için Selçuklu ve Osmanlı sanatları hakkında iki kitapçık daha hazırladı. Bu çalışmayla ilk defa sanat tarihi yayınları arasında başlı başına birer varlık olarak Selçuklu ve Osmanlı sanatlarına ayrı fasiküller halinde yer ayrılması, Türk sanatlarını tanımamakta direnen Batı için önemli bir aşamadır. Bunlardan biri *Die Kunst der Seldschuken in Kleinasien und Armenien*, diğeri ise *Die Kunst der Osmanen* başlıkları ile yayımlanmıştır (Leipzig 1922).

Almanya'da dünya sanat tarihi üzerine "Propyläen Kunstgeschichte" genel başlığı altında hacimli ciltler halinde çıkan büyük dizide de yine meslektaşı Diez ile birlikte *Die Kunst des Islam* (Berlin 1925) adlı bir kitap yayımlayan Glück, bu ana eserin "Arap ve Türk Ülkelerin-

de Mimari" (s. 21-49) ve "Kitap ve Minyatür" (s. 93-100) adlı bölümleriyle resim açıklamaları kısımlarını (s. 539-605) hazırlamıştır. Bu cilt, iki uzman tarafından paylaşılan sanat konularını teker teker ele aldıktan sonra İslâm sanatının çeşitli ülkelerde ve pek çok dalda verdiği eserleri, iyi kalitede kâğıda temiz basılmış resimlerle ve bunların açıklamalarıyla birlikte tanıtıyordu. Bu kitap, içindeki malzemenin zenginliği bakımından İslâm sanatıyla uğraşanların bir başvuru eseri olarak uzun süre değerini korumuştur. Glück'ün İslâm sanatıyla ilgili son önemli eseri, Viyana Müzesi'nde bulunan ve 1550-1575 yılları arasında hazırlandığı anlaşılan bir Bâbürlî "Hamzanâme"sindeki 100 kadar minyatüre dair olup İran resim sanatının Hint resim sanatına yaptığı etkiyi ortaya koymaktadır (*Die indische Miniaturen des Hamza-Romanes im Österreichischen Museum in Wien und in anderen Sammlungen*, Wien 1925).

BİBLİYOGRAFYA :

K. Blauensteiner, "In Memoriam Heinrich Glück", *Litterae Orientalis*, Wien 1930, s. 12-16; *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*, Graz-Köln 1959, II, 12; Oktay Aslanapa, *Türkiye'de Avusturyalı Sanat Tarihçileri ve Sanatkârlar*, İstanbul 1993, s. 26-27; *Belvedere*, X, Wien 1931, s. 1 vd.; *Cicerone*, XXII, Wien 1930, s. 404; Thieme-Becker, "Glück, Heinrich", *Künstlerlexikon*, XIX, 251; Semavi Eyice, "Glück, Heinrich", *DBİst.A*, III, 403.

SEMAVİ EYİCE

GNOSTİSİZM

(bk. İRFÂNİYYE).

GOEJE, Michael Jan de

(1836-1909)

Hollandalı şarkiyatçı.

13 Ağustos 1836 tarihinde Hollanda'nın Dronrijp kasabasında doğdu; babası bir Protestan rahibi idi. 1854'te Leiden Üniversitesi'nin Doğu Dilleri Bölümü'nde yüksek öğrenimine başlayarak burada R. P. A. Dozy ve Th. W. J. Juynboll'un öğrencisi oldu. 1860'ta fakülteyi bitirip Juynboll'un yanında asistan kaldı. Aynı yıl *Specimen e literis orientalibus exhibens descriptionem al-Maghrebi, sumtam e libro regionum al-Jaqubii* (Ya'kūbî'nin *Kitâbü'l-Büldân*'ından seçilen örneklerle Mağrib'in tanıtılması) adlı teziyle doktor unvanını aldı ve arkasından İngiltere'ye giderek çalışmalarını Oxford Üniversitesi'nde yürüttü. Bu arada Bodleian Kütüphanesi'ndeki Arapça tarih ve coğrafya yazmalarını da tanıma fırsatı buldu. 1866'da Leiden Üniversitesi Arapça Kürsüsü'ne Juynboll'un yerine profesör olarak tayin edildi ve emekliliğine kadar (1906) burada çalıştı. Uzun öğretim üyeliği sırasında şarkiyat alanında M. Th. Houtsma, Ch. Snouck-Hurgronje, G. Van Vloten, H. G. Kleyn gibi meşhur âlimlerin yetişmesinde önemli rol oynadı.

De Goeje, İslâm coğrafyası ve tarihiyle ilgili pek çok temel yazma eserin yayımını gerçekleştirerek haklı bir ün kazanmıştır. 1863'ten itibaren üyeliğine kabul edildiği Deutsche Morgenländische Gesellschaft'ın yayın organı olan *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*'ta çeşitli çalışmaları yayımlandı. Belâzürî'nin *Fütûḥu'l-büldân*'ını, Leiden ve British Museum'daki nüshalarını karşılaştırarak üç bölüm halinde yayımlayan de Goeje (Leiden 1863-1866), ardından hocası Dozy ile birlikte coğrafyacı İdrîsî'nin *Nüzhetü'l-müştâḳ* adlı eserinin Kuzey Afrika ve Endülüs'le ilgili bölümünü Arapça aslı ve Fransızca tercümesiyle birlikte neşretti (*Description de l'Afrique et de l'Espagne*, Leiden 1866). Daha sonra 1869-1871 yılları arasında, müellifi bilinmeyen *Kitâbü'l-ʿUyûn ve'l-ḥadâʾiḳ* adlı eserle İbn Miskeveyh'in *Tecâribü'l-ümem*'ini *Fragmenta historicorum arabicorum* serisi içinde yayımladı. Bu arada İstahrî'nin *Mesâlikü'l-memâlik* adlı eserini *Bibliotheca geographorum arabicorum* serisinin I. cildi (Leiden 1870) ve İstahrî hakkındaki "Die Istakhri-Balkhi Frage" başlıklı çalışmasını da bir makale olarak neşretti (*ZDMG*, XXV, 42 vd.). Bunların yanında Makdisî'nin *Aḥsenü't-teḳāsîm fî maʿrifeti'l-eḳālîm*'ini yine *Bibliotheca geographorum arabicorum* serisinin III. cildi (1877), İbnü'l-Fakīh el-Hemedânî'nin *Kitâbü'l-Büldân*'ını yazarın biyografisiyle ve esere ait Latince bir önsözle birlikte aynı serinin V. (1885), İbn Hurdâzbih'in *Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-memâlik*'i ile Kudâme b. Ca'fer'in *Kitâbü'l-Ḫarâc*'ının bir bölümünü VI. (1889), İbn Rüste'nin *Kitâbü'l-Aʿlâḳı'n-nefîse*'si ile Ya'kūbî'nin *Kitâbü'l-Büldân*'ını VII. (1892), Mes'ûdî'nin *Kitâbü't-Tenbîh ve'l-işrâf*'ını da VIII. (1894) cildi olarak yayımladı. Ayrıca meşhur tarihçi Taberî'nin *Târîḫu'l-ümem ve'l-mülûk*'ünü de 1879 yılından 1901'e kadar üç bölüm halinde ve on beş cilt olarak iki zeyliyle birlikte neşrederek (Leiden) arkasından da İbn Kuteybe'nin *eş-Şiʿr ve'ş-şuʿarâʾ*sını çıkardı (Leiden 1904).

Michael Jan de Goeje

1866 yılından itibaren ara vermeksizin kırk yıl boyunca öğretim üyeliğini sürdürdüğü Leiden Üniversitesi'nden 1906'da yerini öğrencisi Snouck-Hurgronje'ye bırakarak emekliye ayrılan de Goeje Varner Vakfı'nın başına geçti ve ölünceye kadar çalışmalarına devam etti. Bu dönemde çıkardığı ilk eser, daha önce 1852'de W. Wright tarafından yayımlanmış olan İbn Cübeyr'in seyahatnâmesidir (London 1907). De Goeje'nin ilgilendiği konulardan biri de Çingeneler'in tarihidir. Bu topluluğun kökenlerini incelemiş olduğu *Bijdrage tot de geschiedenis der Zigeuners* adlı eserini 1875'te Amsterdam'da yayımlamış, daha sonra da bu konuyla ilgili olarak özellikle Avrupa Çingeneleri'nin dilleri üzerine Arapça'nın doğrudan etkisini ele alan çeşitli makaleler yazmıştır. De Goeje'nin ayrıca *Mémoire sur la conquête de la Syrie* (Leiden 1900) adlı bir kitabı vardır.

De Goeje'nin emekli olmasından sonra bazı öğrenci ve meslektaşları onun adına 28 Haziran 1907 tarihinde "Stichting de Goeje" adıyla bir vakıf kurmuşlardır. Avrupa'daki şarkiyat çalışmalarına büyük katkısı olan ve mesleğinde ulaşılması zor bir başarı elde eden de Goeje, bu alanda faaliyet gösteren birçok dernekle akademik kuruluşun üyesiydi ve büyük emeğinin geçtiği *The Encyclopaedia of Islam*'ın da ilk yayın kurulu başkanlığını yapmıştı. Yukarıda belirtilen çalışmalarının yanında çeşitli ilmî dergilerde pek çok makalesi yayımlanmış olan de Goeje 17 Mayıs 1909 tarihinde Leiden'de öldü.